کورتەباسێک لەسەر کەمو کورتییەکانی تەرجومەی کتێبی ”مێژووی کوردستان”

„وشیار عەبدوڵا سەنگاوی لەعەرەبییەوە کردوویەتی بەکوردی"

د.کامران ئەمین ئاوە

لە ساڵی ١٩٩٩ زاییندا کتێبی «مێژووی کوردستان» کە لە لایەن کوردناسە بە ناوبانگەکانی سۆڤییەتی پێشوو وەکو لازاریف، ژیگالینا، حەسرەتیان، ڤاسیلییەڤا و مەحۆی نووسرابوو لە مسکۆ لە چاپ درا. ئەم کتێبە یەکێک لەو کتێبە دەگمەنانەیە کە بەشێوەیەکی زانستی لە لایەن کەسانێکی پسپۆڕەوە نووسراوە کە بەشی هەر زۆری کات و ژیانیان تەرخانی لێکۆڵینەوە لەسەر کێشەی کورد کردبوو. لەم کتێبەدا بۆ ئەوەڵین جار بە چەشنێکی زانستیی باسی مێژووی کورد نە لایەن گەڕیدە یاخود ڕۆژنامەنووسێکەوە، بەڵکوو لە لایەن پسپۆرانی مەسەلەی کوردەوە دەکرێ و مەودایەکی بەرچاو لە سەدەی حەوتەوە هەتا کۆتایی سەدەی بیستی زایینی لەخۆدەگرێ. نەبوونی ئەم کتێبە بە کوردی دەیتوانی و دەتوانێ وەکو کەمایەسیەک بۆ کتێبخانەی کوردی پێناسە بکرێ. ئەم کتێبە سەرچاوەیەکی گرینکە نە تەنیا بۆ کەسانێک کە خولیای ئاگاداربوون لە مێژووی کوردن، بەڵکوو بۆ کۆمەڵناس، مێژووناس و ئەو لێکۆڵەرانەی کە کار لە سەر کێشەی کوردو کوردستان دەکەن. هیوام ئەوە بوو ڕۆژێک ئەم کتێبە لە کوردستانی ئازادکراودا بکرێتە کوردی و بە دەستی خوێنەری کورد بگات. لە هاوینی ساڵی ٢٠١٣ی زایینی لە سەفەرێک بۆ باشوری کوردستان بە خۆشحالییەوە چاوم بە چاپی پێنجمی وەرگێراوی کتێبی «مێژووی کوردستان» کەوت کە ڕێزدار وشیار عەبدوڵڵا سەنگاوی لە عەربییەوە وەریگێڕابۆوە سەر زمانی کوردی، بە داخەوە خۆشحاڵبوونی من زۆری نەخایاند و بە خوێندنەوەی کتێبەکە چاوم بە دەریایەک هەڵەی ڕێنووسی، ڕێزمانی و ناوەرۆکیی کەوت. بەداخەوە من شارەزای زمانی عەرەبی نیم تا لێکی بدەمەوە تا چ ڕادەیەک وەرگێردراوە کوردییەکەی ئەم کتێبە تەبایی لەگەڵ وەرگێڕدراوە عەرەبییەکەیدا کە لەلایەن د. عبدی حاجی‌یەوە هەیە کە لەلایەن دەزگای سپیرێزەوە لە ساڵانی ٢٠٠٦(چاپی یەکەم) و ٢٠١١(چاپی دووهەم) بڵاو بۆتەوە، بەڵام وەکو یەکێک لە وەرگێڕەکانی ئەم کتێبە لە رووسیەوە بۆ فارسی بێ ئەوەی کە بمەوێ لە بایەخ و زەحمەتی بەرێز سەنگاویی کەم بکەمەوە، دەمەوێ ئاماژە بە بەشێک لە خاڵە لاوازەکانی ئەم کتێبە بکەم.

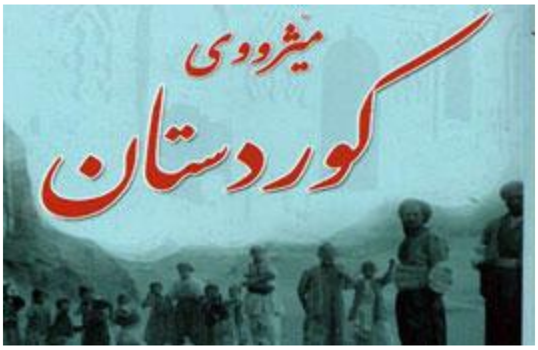

بەهەڵە نووسینی ناوەکان

یەکەم شتێک کە لە سەرەتاوە دەکەوێتە بەرچاو، بە هەڵە نووسینی ناوی کەسایەتیی، شار و گوندەکان و... کە بەپێی تایبەتمەندیی زمانی عەربی و نەبوونی پیتەکانی «پ»، «چ»، «ژ» و هەروەها «گ» نووسراوە. لە لایەکی دیکەوە لەوە دەچێ وەرگێری بەرێز شارەزای ناوی ڕاستیی بەشێک لە کەسایەتییەکان، شار و بنەماڵەکان و هتد ... نەبووبێت. بەشێکیشی دەکرێ وەکو هەڵەی ڕێنووسی لەبەرچاو بگیرێ. بە پێی ئەوەی کە چاپی ئەم کتێبە بە چاپی پێنجەم گەیشتووە، بێ گومان وەرگێڕی بەرێز دەرفەتی هەبووە کە لانیکەم بە پێداچوونەوەیەک هەڵەکانی ڕاست بکاتەوە. ئەو جۆرەی کە دیارە وەرگێڕی ئەم کتێبە مێتودێکی ڕوونی بۆ نووسینی ناوەکان نەبووە، جاروبار لە لاپەڕەیەکدا ناوێک بە دوو جۆر نووسراوە، بۆ وێنە ناوی نەمر شاکرۆ خدۆیویچ مەحۆی بە هەڵە شاکرمەحوی و شاکرو محوی نووسراوە (پڕوانە لاپەڕەی ٤٠)، یاخود ناوی شاری شاپور بە ٣ جۆری وەک سابور، شابور و شاهپور نووسراوە - (پڕوانە لاپەڕەکانی ٦٤، ٦٦ و ٥٩٦). یان حەلوان وەکو حلوان و حەلوان هاتووە - (پڕوانە لاپەڕەی ٥٤). بەشێک لە ناوەکان بە شێوازی عەرەبی یان فارسی نووسراون، تەنانەت ئەگەر بە کوردیش نووسرابن هەر بە هەڵە نووسراون. ئەگەر وەرگێڕ بییوستبایە ناوەکان هەر وەکو لە زمانی سەرەکی ئەو وڵاتانەی کە کوردستانیان دابەش کردووە، بنووسێ، زۆر جێگەی رەخنە نەدەبوو، بەڵام شێوەی نووسینی ناوەکان تێکەڵ و پێکەڵە و هەر وەکو ئاماژەم پێ کرد وەڕگێڕ زۆر لەسەر ئەم ناوانە ورد نەبۆتەوە، تەنانەت ناوی نووسەرانی ئەم کتێبەشی بێجگە لە نەمر لازاریف بە هەڵە نووسیوە، ناوی نەمر «ئۆڵگا ئیوانۆونا ژیگالینا» بە سێ جۆری اولغا میغالینا (لاپەڕەی ٢) یان اولفا جیغالینا و جیغالیا (لاپەڕەی ٤٠) نوسراوە. لە زۆر جێگادا ناوەکان هەر وەکو ئاماژەم کرد بە پێی تایبەتمەندیی زمانی عەرەبی و نەبوونی ئەو پیتانەی کە لە سەرێ ئاماژەم پێکردن نووسراون، ئەوەش لە حاڵێکدایە کە لە زمانی کوردیدا پیتی پێویستمان بۆ دەرپرینی ئەم وشانە هەیە، بۆ نموونە بە جێگای پۆلیبی، مارکۆپۆڵۆ، واشنگتۆن، نووسراوە بۆلینی، مارکوبولو، واشنتۆن(پڕوانە لاپەڕەکانی ٣٤، ٥٠و ٥٧٤). لە زۆر جێگای تریشدا ناوی شارەکان، بنەماڵە و هتد ... دروست نەنووسراون، بۆ وێنە بەجێگای فاس و دارابگرد کە لە شارەکانی پارێزگای فارس بوون، نووسراوە داربجرد و فارس - (پڕوانە لاپەڕەی ٦٢). لە خشتەی خوارێ ئاماژە بە بەشێکی کەم لەم هەڵانە دەکەین. بەداخەوە ژمارەی ئەم ناوانەی کە بەهەڵە نووسراون لە ڕادەبەدەر زۆرە و لێرە ناکرێ باسی دانە بە دانەیان بکەین.

لاپەڕە	هەڵە	ڕاست
١و ٤٠	اولغا میغالینا، اولفا جیغالینا، جیغالیا	ئۆڵگا ژیگالینا
١	حسرتیان	حەسرەتیان
١	شاکرو محوی	شاکرۆ مەحۆی
١	فاسیلیفا	ڤاسیلییەڤا
	امین سانوفتیش مصطفایف	ئەمین ئاسانۆویچ مستەفایف
٣١	لۆلۆییەکان، کاشیەکان	لولو یان لولوبی‌یەکان، کاسی‌یەکان
٣٣	میدیەکان، فارسەکان، سەکیف، سەرمات، ئاریەکان	ماددەکان، پارسەکان، سکیفەکان،ساورماتی‌یەکان، ئاریایی‌یەکان
٣٤	بۆلیبی، سترابون، بۆلینی گەورە، تاتسیت، زەینفۆن، اناباسیس	پۆلی‌بی، سترابۆن، پلینیی گەورە، تاسیت، گزنفۆن، ئاناباسیس
٤٠	پترسبۆرغ	پترسبورگ یان سەن پترزبوگ
٤١	ئیمبراتۆریەتی	ئیمپراتۆریی، ئیمپراتۆریەتیی
٤١	لینیگراد	لێنینگراد
٤٩	رشیدالدین فچل الله همدانی	رشیدالدین فضل‌الله همدانی
٥٠	مارکوبولوی	مارکۆپۆڵۆی
٥٤	حلوان، حەلوان	حەلوان
٥١	ابن الاپیر	ابن اثیر
٥٤	قومسین	قەرەمسین (کرماشان)
٥٤	آ.ب. بولدیان	ئا. پ، پۆلادیان(بەفارسی: آ. پ. پولادیان)
٥٦	میسۆبۆتامیا	میزوپۆتامیا،
٥٨	اوشنۆ	شنۆ، ئوشنۆوییە
٦٢	داربجرد	دارابگرد
	فارس	فاس
٦٣	دلێم	دیلَم
٦٤	سابور	شاپور
٦٧	خەرمینیەکان	خورەمدینەکان، خورەمیەکان، خورەمیان
٧٥	سورهاب بن بدر	سرخاب بن بدر
٨٣	ئۆزۆن	ئوزون (وشەیەکی تورکی بە مانای درێژ)
٨٦	ئۆرستقراتیەکان	ئاریستۆکراتەکان
٥٢٣	عبدولرەحمان قاسملۆ	عبدالرەحمان قاسملوو
٥٧٤	واشنتۆن	واشنگتۆن
٦٠١	سایکس بیکۆ	سایکس پیکۆ

هەر وەکو ئاماژەم پێ کرد ئەمانەی سەرەوە تەنیا بەشێکی زۆر کەم لە هەڵەکانی نێو ئەم کتێبەن کە دەتوانێ بەشێکی بگەڕێتەوە بۆ تەرجومەی عەربی کتێبەکە و ناشارەزایی وەرگێرە عەرەب و کوردەی ئەم کتێبە و تا ڕادەیەکی زۆریش کەمتر خەمیی ئەو بەرێزە بۆ دۆزینەوەی ناو و چەمکەکان بەزمانی کوردی. ئەمرۆ تەنانەت لە سێبەری تۆری جیهانی ئینتەرنێتدا دەکرێ بە کەمێک خۆماندووکردن بەشێکی زۆری ئەم ناوانە بدۆزرێنەوە .

خاڵیەندی

-خاڵێکی دیکە دەگەڕێتەوە سەر دانانی نەشیاوی خاڵ، کۆما یان دەستپێکردنی ڕستە بە وشەی پەیوەندییەوە وەکو «کە» یان «و»، هەروەها داڕشتنی ڕستە نە بە پێی تایبەتمەندییەکانی زمانی کوردیی، بەڵکوو بە پێی زمانی عەرەبی. بێ گومان بۆ ئەوەی کە کاری وەرگێر جێگای متمانە بێ پێویستە شارەزای تایبەتمەندییەکانی زمانی بیانی و زمانی خۆی بێ. وەرگێرانی بابەتێک نابێ وشە بە وشە بێ، بەڵکو دەبێ بەڕێی پەیوەندیی ئەو ڕستانەشەوە بێ کە زۆر جار لە پارەگرافێکدا لەیەک دوور کەوتوونەتەوە، بەڵام پەیوەندییان بە یەکەوە هەیە. لێرەدا پێویستە بێ ئەوەی کە مانا و مەفهومی ڕستە و پارەگرافەکە تێکبدرێ پەیامی نووسەر بە خوێنەر بگەیەندرێت. زۆرجار بۆ وەرگێرانی پارەگرافێک لە زمانی ڕووسییەوە بە کوردیی یان فارسی پێویستە جێگای ڕستەکان بە پێی پەیوەندییان لەگەڵ یەکتر بگۆڕدرێ و چوارچێوەی پێکهاتەکە بە چەشنێکی دیکە داڕێژێتەوە کە تەبایی لەگەڵ ڕێزمانی زمانی کوردیی هەبێ و مانای ڕستەکە بە جووانی بگەیەندرێ، دەنا ڕستەکان کە زۆر جار بە پێی خاڵ و کۆما لە یەک جیّا دەبنەوە، حاڵەتێکی پچڕ پچڕ و بێ مانا بە خۆوە دەگرن، دەبنە هۆی سەرلەشێوانی خوێنەر و پێویستە بابەتەکە چەندینجار بخوێندرێتەوە تا ڕوون بێتەوە کە لەم رستەیەدا باسی چی کراوە. ئەم چەشنە پارەگرافانە لەم کتێبەدا لە ڕادە بەدەر زۆرن. بە پێێ ئەوەی کە کتێبەکە ٦٠٨ لاپەڕە لەخۆ دەگرێ ئێمە لێرەدا بۆ ئەوەی خوێنەر ماندوو نەکەین تەنیا ئاماژە بە دوو سێ نموونە دەکەین. ئەگەر قەرار وابێ تەواوی ڕستەکان لێکبدێنەوە ئەوە بە قەوڵی فارسەکان دەبێتە «**مثنوی هفتاد من** ».

له لاپەڕەی ١٢ له ژێر دێری «وتەی دانەرەکان»دا ئاوا هاتووە:
«ئەم کتێبە باس لە مێژووی کوردستان و نیشتمانی مێژووی دەکات.دەبێ مەبەست «مێژوویی» بێ - لەوە بەولاوە تێبینییەکانی نووسەری ئەم دێرانە لە کرۆشەدا دێ [] ئەوانەی کە بە یەکێک لە هەرە نەتەوە کۆنەکانی ئاسیای ڕۆژئاوا هەژمار دەکرێن کە نیشتمان و شوێنی نیشتەجێبوونیان نەگۆڕ بووە، ئەم توێژینەوە و لێکۆڵینەوەیە [ئەم دوو وشەیە هەر یەک مانایەکیان هەیە و پێویست بە نووسینی هەر دووکیان ناکا، لە کتێبە ڕووسیەکەدا نە باس لە لێکۆلینەوە، بەڵکوو لە «چوارچێوەی ڕووداوە مێژووییەکان» دەکرێ] لە سەردەمی هێرشەکانی عەرەبەوە دەست پێدەکات، لەو کاتەوە کە پێکهاتەی گەلی کورد بە شێوەیەکی کۆتایی پێکهات، [مەبەست کام شێوەیە، بۆ خوێنەر ڕوون نییە باس لە چ شێوەیەک دەکرێ]و، تا ئەو سەردەمەی ئێمە، [شێوەی دەستپێکی پاش ئەم فاریزە و کامایە ڕوونی ناکاتەوە کە « تا ئەو سەردەمەی ئێمە» پەیوەندی بە ڕستەی پێشووە هەیە یان بەو ڕستەیەی کە پاشان دێ]، دەبێت ئەم ڕاستیە بزانین کە کورد بەشداری کردووە لە زۆربەی ئەو ڕووداوە گەورانەی کە لەم ناوچەیەدا ڕوویانداوە و پشک و بەشی بەرچاویان هەیە لە شارستانیەتی ناوخۆیی و جیهانیدا، گەلی کورد کە ژمارەیان دەگاتە (٣٠) ملێۆن کەس، بەردەوام لە خەبات و تێکۆشاندایە بە هەموو هێز و توانایەکی لە پێناو بەدەستهێنانی مافە ڕەواکانی و مافی چارەی خۆ نووسین. هەروەها کێشەی کورد یەکێکە لە زیندووترین کێشە و پرسە نێودەوڵەتییە هاوچەرخەکان، بۆیە بەردەوام ئەو بزاڤە رزگاریخوازانەی کە لە مێژووی کورد دا سەریانهەڵداوە بە گشتی جێگای بایەخی نووسەر و دانەرەکانی ئەم کتێبەن.» لە دەقە رووسییەکەیدا چی نووسراوە بابزانین لە دەقی ڕووسییەکەدا ئەم پارەگرافە چۆن نووسراوە:
«لەم کتێبەدا بۆ ئەوەڵینجار لێکۆڵینەوە لەسەر مێژووی کوردستان - نیشتمانی مێژوویی و شوێنی بێ‌پڕانەوەی نیشتەجێبوونی یەکێک لە کۆنترین نەتەوەکانی ئاسیای ڕۆژئاوا یانی کوردەکان دەکرێ. چوارچێوەی ڕووداوەکانی مێژووی ئەوان[کوردەکان] لە کاتی سەرکەوتنی عەرەبەکانەوە، یانی ئەو کاتەی کە قەومی کورد بە یەکجاری شکڵی گرت دەستپێدەکات و هەتا ئێستا بەردەوامە. کوردەکان یەکێک لە بەشدارانی هەمیشەیی بەلانیکەم تەواوی ڕووداوە سەرەکییەکانی ئەم ناوچەیەن و ڕۆڵێکی بەرچاویان لە پێکهاتنی شارستانییەتی جیهان و ئەم ناوچەیەدا بووە. ئێستاش گەلێکی ٣٠ ملیۆنی کورد پێداگری لەسەر بەدەستهێنانی مافی ڕەوای خۆی، یانی مافی چارەنووسی خۆی دەکا و کێشەی کورد بۆتە یەکێک لە مەسەلە نێونەتەوەییەکانی سەردەمی ئێمە. بزاڤ و بزوتنەوەی ڕزگاریخوازانەی گەلی کورد کە وەکو هێڵێکی سوور لە سەرتاسەری مێژووی ئەم گەلەدا درێژەی بووە، بۆتە جێگای سەرنجی سەرەکی نووسەرانی ئەم کتێبە.»
«ئەم(مۆنۆغرافیانە) [مەبەست مۆنۆگرافیی یان نامیلکە – یە] کە دانراوە لە سەر بناغەی سەرچاوە سەرەتاییەکان و ئەو سەرچاوانەی کە تا ئێستا نەخوێندراونەتەوە و توێژینەوەی بۆ نەکراوە،[لە ڕووسییەکەدا باس لەو سەرچاوانە دەکا کە جارێ کاریان لەسەر نەکراوە] هەروەها ئەو کارە بڵاوکراوانەی توێژەرەکان و کوردناسەکان (کۆردۆلۆژیین) بە کار هێنراوە لەم کتێبەدا.[لە کتێبەکەدا باسی نووسراوەکانی دیکەی نووسەرانی ئەم کتێبە و کوردناسەکانی دیکە دەکرێ.] لێرەدا تەرجومەی ئەم بەشەش دەخەینە بەر چاوی خوێنەر :

«نووسینی ڕووداوە مێژووییەکانی ئەم نووسراوەیە[کتێبەکە] بە پێی سەرچاوە سەرەتاییەکان یان ئەو سەرچاوەگەلەیە کە هەتا ئێستا لێکۆڵینەوەیان لەسەر نەکراوە، هەروەها نووسراوە چاپکراوەکانی نووسەرانی ئەم کتێبە و کوردناسەکانی‌تر.»

له لاپەڕەی ١٨ له ژێر سەردێری «دەروازەیەک» ئاوا نووسراوە:
گەلی کورد، یەکێکە لەو گەلە دەگمەنانەی چ لە ئاسیای ڕۆژئاوا بێت یان جیهان بە گشتی کە هەر لە کۆنەوە تا ئەم ڕۆژگارەی ئێستامان توانیوێتی بە شێوەیەکی گشتی پارێزگاری لە روخساری ڕەگەزی خۆی بکات. ئەگەر سەرەتا لەو تێبینیە سەرەتاییانەوە دەست پێبکەین کە لە سەر کورد و پێشینە نزیکەکانیان(الاسلاف الاقربین) هاتووە، کە زانستیش دانی پێداناوە. دەبینین [ڕستەکەی پێشوو بە «ئەگەر» کە حاڵەتێکی شەرتییە دەست پێدەکا، بەڵام بە دانانی نوختەکە پاش «پێداناوە» خوێنەر بۆی ڕوون نابێ کە «زانستیش دانی» بە چی داناوە؟! پاش نوختەکە بە پێی هاتنی وشەی «دەبینین» درووستر بوو بە جێگای نوختە کۆما دابندرێ تا ئەو دوو رستەیە بە یەکەوە پەیوەند بدرێن، نەک لە یەک جیا بکرێنەوە] مێژووی ژیانیان دەگەرێتەوە بۆ (٢٥٠٠) ساڵ، و [لێرەدا «و» دو بەشی ڕستەکە بە یەکەوە پەیوەند دەدات و پێویست بە کۆمای پێش ئەو ناکات]. پێکهاتەی گەلی کورد وەک ڕەگەز دەگەرێتەوە بۆ نزیکەی (١٥٠٠) ساڵ لەوەپێش، کە [لێرەدا دەستپێکی ڕستەکە بە «کە» دەست پێدەکا کە وشەیەکە بۆ پەیوەندانی دوو ڕستە کە یەکتری تەواو دەکەن، بەم حیسابە پێویست بە دانانی نوختەی پێش ئەو ناکا]، ئەمەش ناکرێت بە هیچ گەلێک لە گەلەکانی ئەورووپای هاوچەرخ یا بەشێکی زۆر لە گەلانی ئاسیا و ئەفریقاش بڵێین، هەروەها ئەوەشی دەخەمە سەر[لە ڕستەی ڕووسی‌دا باسی «بێجگەلەوە» دەکرێ نە ئەوەشی دەخەمە سەر] کە ئەم پێکهاتە سەرەتایەی گەلی کوردی و ئەوی بە دوایدا هات [چ بە دوایدا هات؟؟] لە یەکگرتنی گەلێکی ڕەسەنی نەتەوەیی لە سەر ئەو خاک و نیشتمانە ڕوویدا کە ئێستا ناسراوە بە کوردستانی هاوچەرخ. بەم شێوەیە دەتوانین کورد وەک گەلێکی ڕەسەنی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست(کە نموونەی ئەوانی تێدا کەمە) هەژمار بکەین، ئەمەش نیشانە و هێمای یەکەم و سەرەکییە بۆ مێژووی کورد. لێرەدا تەرجومەی ئەم بەشەش دەخەینە بەر چاوی خوێنەر:

«پێشەکی
کوردەکان یەکێک لە گەلە دەگمەنەکانی نە تەنیا ئاسیای ڕۆژئاوا، بەڵکوو تەواوی جیهانن کە پێناسەی نەتەوەیی خۆیان لە سەردەمی کۆنەوە هەتا ئێستا پاراستووە. ئەگەر ئەو لێکۆڵینەوە زانستییانە کە بۆ هەوەلین جار ئاماژەیان بە کورد و پێشینە نزیکەکانیان کردووە وەکو بناغەیەک لەبەرچاو بگرین، مێژووەکەیان نزیک بە ٢٥٠٠ ساڵ مەزەندە

دەکرێ. نزیک بە ١٥٠٠ ساڵ لەوەپێش قەومی کورد وەکو ئەتنیکێک پێکهات. ئەم پێشینەیە نە تەنیا لەنێوان گەلەکانی ئەمڕۆی ئەورووپا، بەڵکوو لە نێوان زۆربەی گەلەکانی ئاسیا و ئەفریقاشدا نابیندرێ. بێجگە لەوەش پێکهاتی سەرەتایی گەلی کورد و گۆڕانی بە قەومێک (ئیتۆژنێژ – ڕەوتی پێکهاتنی قەومێک) هەر لەو شوێنەیدا ڕووی دا کە کوردستانی ئەمرۆ لەوێدایە. بەم پێیە دەکرێ کوردەکان بە حەق وەکو خۆجێییتری نەتەوەی خۆرهەڵاتی نزیک پێناسە بکرێن.(لەم ناوچەیەدا نەتەوەگەلێک بەم تایبەتمەندیانەوە زۆر کەمن). ئەمە ئەوەڵین تایبەتمەندیی سەرەکی مێژووی کوردە».

لەبارەی تودەوە

له لاپەڕەکانی ٣٩٨-٣٩٧ ئاوا هاتووە :
لە مەهاباد لە ساڵی ١٩٤٢ یەکەم شانەی حزبی گەلی ئێرانی [درووستەکەی ئێران – ە و «ی» کۆتایی زیادەیە، لە لایەکی دیکە «ناوی ئەو حیزبە «تودە»یە و ناوی «تایبەتە»، باشتر دەبوو هەر وەکو خۆی بنووسرێ] دامەزرا (شیوعی) [لە کتێبەکەدا نووسراوە حیزبی کمۆنیست]، کە پارتێکی بچووک بوو [لە کتێبەکەدا باسی بچووک یان گەورە بوونی ئەم حیزبە ناکا، بەڵکوو باسی کەمبوونی ئەندامەکانی لە کوردستان دەکا، دەنا لەو کاتەدا حیزبی تودەی ئێران یەکێک لە گەورەترین حیزبەکانی ئێران بوو کە بەشێکی زۆری لە کرێکاران، جوتیاران و ڕووناکبیرانی ئێرانی لە دەوری خۆی کۆکردبۆوە]، کوردەکان زۆرتر هاوسۆزیان لەگەڵ(کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد) دابوو، بەردەوام لە بانگەشە و دروشمەکانیدا لە دژی سیاسەتەکانی دەسەڵاتدارانی ئێران لە بەرامبەر کورد رادەوەستانەوە. [ڕستەکە زۆر ئاڵۆز و ناڕوون تەرجومە کراوەتەوە، لە کتێبەکەدا باس لە لایەنگری کوردەکان لە کۆمەڵەی ژ. کاف دەکا کە لە بەیانییە و پەیامەکانی خۆیدا دژایەتیی لەگەڵ سیاسەتەکانی دەوڵەتی ئێران بەرامبەر بە کوردەکان دەکرد، لێرەدا وشەی «رادەوەستانەوە زۆرتر دەگەرێتەوە سەر کوردەکان نە کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردو مانای ڕستەکە بە گشتیی دەگۆڕێ]. لە ساڵی ١٩٤٤ ئەم پارتە بە ناوی کوردەکانی ئێرانەوە داوای دەست لە کار کێشانەوەی حکومەتەکەی محەمەد سەعید موراغەی کرد [دەبێ مەبەست محەمەد ساعید مەراغەیی بێ]، و مافی دەرهێنانی نەوت لە باکوری ئێران بدرێت بە یەکێتی سۆڤییەت، لەگەڵ ئەمەشدا هزر و بۆچوونەکانی «کۆمەڵە» پشتگیری هەموو کوردەکانی بەگشتی بەدەستهێنا، لە ئەنجامدا بەشێک لە نوخبە خێڵەکییەکانی کورد لە دژی کۆمەڵە راوەستان، [لێرەدا ڕوون نییە بۆچی لە کاتێکدا هەموو کوردەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لایەنگری کۆمەڵە بوون «لە ئەنجامدا» بۆ بەشێک لە نوخبە ئەویش خێڵەکیەکان دژ بەو رادەوستن؟ پاش کۆتایی ئەم پارەگرافە نیشان دەدەین کە تا چ رادەیەک مانای ڕستەکان بە هەڵە تەرجومە کراوەتەوە] هەروەها چەندین پەیوەندی دروست کرد لەگەڵ تۆری بەرفراوانی بەکرێگیراوی بێگانە کە لە کوردستانی ئێراندا کاریان دەکرد، هەروەها دژی هاتنە ناوەوەی سوپای ئێران بوون بۆ ناو شار و گوندەکان کە لە ئامادەباشیدا بوو بۆ پێشەوایەتی کردنی هێزەکانی بەرگریکەر. [ڕوون نییە کێ پەیوەندی لەگەڵ تۆری بەرفراوانی بەکرێکیراوی بێگانە گرت یاخود دژ بە هاتنەوەی سوپای ئێران بوو، کۆمەڵە یاخود نوخبە خێڵەکییەکان؟] ئەمانەش بوونە هۆی درووست بوونی بارودۆخێکی شڵەژاو و ناجێگیر لە کوردستانی ئێراندا.

چۆن باس دەکات

با بزانین لە کتێبی «مێژووی کوردستان»دا چۆن باسی ئەم ڕووداوە کراوە:
«لە ساڵی ١٩٤٢ زایینی‌دا شانە سەرەتاییەکانی حیزبی تودەی ئێران (حیزبی کمۆنیست) کە ژمارەی ئەندامەکانیشی کەمبوون لە مەهابادتیشدا پێکهات. کوردەکان زۆرتر لایەنگرییان لە حیزبی «ژیانەوەی کوردستان» دەکرد کە لە ڕاگەیەنراو و پەیامەکانی خۆیدا دژبەری سیاسەتەکانی دەوڵەتی ئێران سەبارەت بە کوردەکان بوو. ئەم حیزبە(ژیانەوەی کوردستان) لە ساڵی ١٩٤٤ی زایینی‌دا لە لایەن کوردەکانی ئێرانەوە داوای دەست لەکارکێشانەوەی حکومەتی محەمەد ساعد مەراغەیی و پێدانی مافی تایبەت بە یەکێتیی سۆڤییەت بۆ دەرهێنانی نەوتی باکووری ئێرانی دەکرد. سەرەڕای ئەوەش بیروباوەڕە ڕاگەیەندراوەکانی «ژ-کاف» لە لایەن تەواوی کوردەکانەوە پشتگیریی نەکرا. بەشێک لە سەرۆک خێڵەکان کە دژی ژ- کاف بوون پەیوەندییان لەگەڵ بەشێکی زۆر لە کارگێڕانی چالاکیی بیانی لە کوردستانی ئێران هەبوو، لە پاڵ دژایەتی کردن لەگەڵ هاتنی سپای ئێران بۆ ناو شار و گوندەکانی [کوردستان] ئامادە بوون ڕێبەریی بەرگریی وەئەستۆی خۆیان بگرن. تەواوی ئەم شتانە بوونە هۆی ناسەقامگیریی بارودۆخی کوردستانی ئێران. »

بارودۆخی هەرێم

ئەمرۆ لە باشوری کوردستان بەهۆی ڕووخانی حکومەتی بەعسی عیراق، پێکهاتنی دەوڵەتی هەرێمی کوردستان و دەزگا جۆراوجۆرەکانی چاپی کتێب، ئەم دەرفەتە بۆ کوردیش هاتۆتە پێش کە پاش ئەم هەمووە چەرمەسەریی و کوێرەوەرییە بتوانێ لەسەر تەواوی بوارەکاندا یەک لەوان زمان و مێژووی خۆی بکۆڵێتەوە هەتا وەچەی ئەمڕۆی کورد شارەزای مێژووی خوێناویی گەلەکەی بێ و بزانێ ئەم دەرفەتەی کە ئەمڕۆ لە کوردستانی ئازادکراودا ڕەخساوە ئاکامی چەندین سەدە خەبات، ئەنفاڵ و شەهید بوونی هەزاران ڕۆڵەی ئەم خاک و نیشتمانەیە. ئەوەی کە چاپی کتێبی «مێژووی کوردستان» کە لەلایەن ڕێزدار وشیار عەبدوڵلا سەنگاوی‌یەوە کراوەتە کوردیی بە پێنج جار گەیشتووە، نیشاندەری ئەو ڕاستییەیە کە ڕۆڵەی کورد خولیای ئاشنا بوون لەگەڵ مێژووی خۆیەتی، بەڵام بێ گومان شێوەی ڕاگەیاندنی پەیامی نووسەری بیانی بە خوێنەری کورد پێویستیی بە پاراو بوونی زمانەکە و تەرجومەی دروستی ناوەڕۆکی کتێبەکە هەیە، دەنا وەرگێڕ ناتوانێ ئەرکی خۆی بەجێبێنێ و دەبێتە سەرچاوەی ڕاگەیاندنێکی ناڕاست. بە داخەوە کورد بە هۆی دابەشبوونی وڵاتەکەی و نەبوونی دەوڵەتی خۆی تا ئێستا بە درێژایی مێژوو لە ژێر چەپۆکەی دەوڵەتە داگیرکەرەکاندا بووە و سەرەڕای خەبات و خۆڕاگریی هەتا ڕادەیەکی زۆر زمانەکەشی کەوتۆتە ژێر کاریگەریی نەتەوەی زاڵ، ئێمە ئەم حاڵەتە لە شێوازی نووسینی بەشێکی زۆر لە

نووسەران و وەرگێرەکانی کوردستان بە تایبەتی لە باشوری کوردستان دەبینین. هەر وەکو گەورە شاعیری کورد بەرێز عەبدوڵا پەشێو لە هەولێر ئاماژەی پێ کرد «ئەمرۆ ئەو کارەی کە دوژمن تا ئێستا نەیتوانی بوو بیکات، کورد بە دەستی خۆی دەیکا و زمانەکەی بە دەستی خۆی لەناو دەبات». ئەرکی رووناکبیری کورد پاراستنی زمانی کوردیی و هەوڵدان بۆ دەوڵەمەندکردنی لەتەواوی بوارەکانی زانست، فەرهەنگ و ئەدەبیاتدایە. ئەرکی نووسەر یاخود وەرگێر گەیاندنی پەیامی خۆی یان نووسەری بابەتێک بە دروستی چ لەباری مانا و مەفهومەوە چ لەباری دروست نووسینی ڕستەکەیە، تەنانەت لێرەدا بەرپرسیارێتیی وەرگێر زۆرتر لەنووسەریشە. ئەرکی وەرگێر گەیاندنی پەیامی نووسەر بەخوێنەرە بەو چەشنەیە کە لە بابەتەکەدا هاتووە، بۆ ئەم مەبەستەش پێویستە وەرگێر بۆ خۆی لەبابەتەکە چاک تێبگات تا بتوانێ چاکیش تەرجومەی بکاتەوە .

سەرچاوە: کوردستانی نوێ، 28/5/2014